

1.

Ljeto 1973.

Teheran

Moji prijatelji, obitelj i uličica

Lj^jeti je u Teheranu spavanje na krovu uobičajeno. Suha se dnevna žega nakon ponoći povlači, a spavač se budi lica okupana ranōjutarnjim suncem i pluća prepunih svježega zraka. Moja je majka zakleti protivnik toga i na to me podsjeća svake večeri: »Stotine ljudi godišnje padne s krova!«. Moj najbolji prijatelj Ahmed i ja svako takvo upozorenje pratimo sa skrivenim smiješkom i zatim se penjemo uz stube u još jednu noć pod zvijezdama. Toliko su nam blizu da ih, čini se, možemo dotaknuti. Uličica pod nama utapa se u kolaž javne rasvjete, sjena i zvukova, a praznim kolnikom bruji automobil, polako i tiho, kao da se trudi nikoga ne probuditi. Iz daljine dopire lavež psa lutilice.

»Mama te zove«, mrmlja kroz tamu Ahmed i izmiče se ruci koju sam kroz smijeh podignuo ne bih li ga, tobože, udario.

Kuća nam je najviša u četvrti, pa je krov idealan za promatranje zvijezda. Omiljena nam je razbibriga nadijevati im imena po prijateljima i ljudima koje volimo.

»Ima li svatko svoju zvijezdu?« pita me Ahmed.

»Samo dobri ljudi.«

»A što si bolji, to ti je zvijezda veća, zar ne?«

»Veća i sjajnija«, odgovaram, kao i svaki put kad mi postavlja to pitanje.

»I zvijezda ti pokazuje put kad si u nevolji, je li?«

»Tvoja zvijezda i zvijezde ljudi koje voliš.«

Ahmed zatvara jedno oko i podignutim palcem prekriva jednu od sjajnijih zvijezda.

»Dosta mi je zurenja u tvoje veliko, debelo lice.«

»Onda šuti i spavaj«, smijem se, pogledom uranjajući u baršunastu prazninu među igličastim mrljicama svjetlosti. Oči mi lutaju do obzora i dobro mi poznatih vrhunaca planinskoga lanca Alborz na granici pustinje i plavozelenoga Kaspijskog jezera. Misli mi lutaju dok pokušavam odgonetnuti je li tama crna ili toliko tamnoplava da nalikuje tinti.

»Zašto se ljudi bez imalo ustezanja boje mraka?« pitam se naglas. Ahmed se smijulji. Znam i zašto — zabavlja ga moj raskošan rječnik, iznikao iz brojnih pročitanih knjiga. Jednom nas je moj otac pred obiteljskim prijateljima i rođacima upitao što mislimo o životu. Bez oklijevanja sam odgovorio da je život nesustavan niz predivno skladanih vinjeta, međusobno povezanih strunom lica i vremena. Očevi su prijatelji zapljeskali i bilo mi je neugodno, a Ahmed mi je došapnuo da će me netko uskoro proglasiti najstarijim sedamnaestogodišnjakom na svijetu, pogotovo ako nastavim upotrebljavati izraze poput »bez imalo ustezanja« i »niz predivno skladanih vinjeta«.

Upravo smo završili treći razred srednje škole i najesen postajemo maturanti. Kraju se srednjoškolske izobrazbe radujem baš kao i svi moji vršnjaci, ali radost mi muti očev plan da me pošalje u Sjedinjene Države na studij građevinarstva. Otac mi je nekoć, kao terenski šumar, čuvao nacionalizirane šume od nezakonite sječe drveća, a sada radi u uredu i naređuje čitavoj vojsci šumara.

»Iranu su potrebni inženjeri«, podsjeća me kad god mu se pruži prilika. »Na rubu smo prelaska iz tradicionalnoga, poljoprivrednog društva u industrijsko, pa inženjerska diploma američkog sveučilišta u ovom trenutku znači fantastičnu budućnost. Osim toga, tu je i čast da te do kraja života zovu: »gospodine inženjeru!«.

Volim svojega oca i nikada mu ne bih protuslovio, ali mrzim matematiku, uopće ne želim studirati građevinarstvo i nimalo mi se ne bi sviđalo da me zovu: »gospodine inženjeru«. Sanjarim o studiju

književnosti, proučavanju antičke filozofije, evolucije, marksizma, psihoanalize, *irfana* i Bude. Sviđa mi se i pomisao na filmsku akademiju nakon završetka koje bih, kao scenarist ili redatelj, mogao svijetu poručiti nešto važno.

Živim s roditeljima u građanskoj četvrti, stanujemo u tipičnoj iranskoj kući s manjom okućnicom i velikim dnevnim boravkom te dvorištem s malenim bazenom koji se ovdje naziva *houz*. Kao i u svim drugim teheranskim četvrtima, i ovdje se kuće naslanjaju jedna na drugu, a odvojene su visokim zidovima. Naša se uzdiže dva kata iznad prizemlja, s mojom sobom pri vrhu, a čelične stube povezuju golemu terasu s krovom. Najviša je to kuća u četvrti, s pogledom na jug.

»Ne bih živjela u kući koja gleda na sjever ni da mi je besplatno daju«, često kaže moja majka. »U takvim kućama nikada nema sunca, a bacili samo bujaju«. Nije ni maturirala, ali o zdravstvenim problemima govori kao da je završila medicinu na Harvardu te za svaku boljku ima neki svoj lijek: biljni čaj protiv depresije, otopinu akacije za razbijanje bubrežnih kamenaca, cvjetni prah koji liječi upalu sinusa, suhe listiće protiv akna i tablete od kojih izrasteš kao kuća, iako ona sama jedva ima nešto više od metar i pol.

Noćna se tišina svakoga jutra povlači pred zvukovima kojima obitelji iz susjedstva počinju dan, a na uličicu izlaze djeca svih dobi. Dječaci viču i međusobno se guraju nad jeftinim nogometnim lopotama, a djevojčice lutaju od kuće do kuće, zabavljajući se svojim djevojačkim pričama. U raznim se krajevima uličice okupljaju različite skupine žena koje se sastaju prema međusobnoj naklonosti i prijateljstvu, a Ahmed ih dijeli na tri skupine: istočni, zapadni i središnji tračerski odbor.

Ahmed je visok, mršav i crnomanjast, blistava osmijeha, snažnih mišića, široke čeljusti i očiju svijetle boje lješnjaka. Sve ga to, po stručnome mišljenju moje majke, čini slikom i prilikom zdravoga momka, a uz to je još i duhovit te vrlo popularan. Često mu govorim da bi mogao postati slavan komičar, samo kad bi taj bogomdani dar napokon ozbiljnije shvatio.

»Da, da, ozbiljnije«, odgovara mi. »Mogao bih postati najozbiljniji lakrdijaš u državi.«

Upoznao sam ga kad mi je bilo dvanaest godina, kad se moja obitelj doselila u četvrt. Napala su me trojica školskih nasilnika i, dok su ostala djeca stajala po strani i gledala, Ahmed mi je priskočio u pomoć. Dečki koji su me tukli bili su visoki, krupni i ružni, pa smo obojica, unatoč junačkim naporima, pokupili batine.

»Ja sam Paša«, predstavio sam mu se nakon tučnjave.

Nasmiješio mi se i pružio ruku. »Zašto ste se potukli?« upitao me.

Nasmijao sam se. »Ne znaš? Pa zašto si mi onda pomogao?«

»Trojica na jednoga! Ne podnosim to. Naravno, znao sam da će nas i ovako prebiti, ali barem odnos snaga nije bio tako nepošten kao kad trojica mlata jednoga.«

Od tog mi je trenutka postao najbolji prijatelj. Osvojio me njegov osjećaj za čast i optimizam, a zajedničko nas je iskustvo u borbi još čvršće povezalno. Mojega je pak oca, bivšega boksačkog prvaka superteške kategorije, događaj nagnao da nas, na užas moje majke, počne poučavati boksu.

»Pretvorit ćeš ih u nasilnike«, uzalud se žalila i svake večeri nastojala to ispraviti čašom žućkaste tekućine koja je zaudarala poput konjske mokraće, užegle na ljetnome suncu. »To će poništiti ono čemu te otac uči«, izjavila bi i nakon toga me natjerala da progutam ogavan napitak.

Volio sam boks, ali zbog njezina sam ga lijeka gotovo napustio.

Nakon nekoliko mjeseci treninga, kad su nam udarci postali žestoki, brzi i po potrebi snažni, poželio sam revanš s tri školska nasilnika. Otac je u prolazu načuo nešto o mojim planovima i odmah se umiješao.

»Sjedni ovamo, gospodine Paša!«, naredio mi je jednoga dana nakon treninga. Zatim je domahnuo Ahmedu: »Dodi i ti, molim te!«

»Naravno, gospodine Šahid!« odazvao se Ahmed i, sjedajući mi, došapnuo: »Mislim da smo u gabuli, gospodine Paša!«.

»Kada naučiš boksati«, mudro je zaustio otac, »postaješ dio sportskoga bratstva u kojemu nijedan član nikada ne bi dignuo ruku na slabijega od sebe«.

Majka je istoga trenutka prekinula ono što je radila, prišla nam i ustobočila se kraj oca.

»Ali tata, ako ne smijemo tući slabije od sebe, koga ćemo, onda, tući?« zapanjeno sam upitao. »Bilo bi glupo potući se s jačima od sebe, zar ne?«

Tata se trudio ne svratiti pogled na mamu koja ga je vrebala poput tigra pred posljednji, smrtonosan napad na plijen.

»Naučio sam vas boksati zato da se znate braniti«, promrm-ljao je. »Ne želim da naokolo izazivate tučnjave.«

Ahmed i ja nismo vjerovali vlastitim ušima.

»Obecajte mi da ćete se uvijek držati pravila našega bratstva« zahtijevao je od nas otac.

Vjerojatno mu nismo odmah odgovorili.

»Obecajte!« podignuo je glas.

I tako smo Ahmed i ja nevoljko ušli u sportsko bratstvo čiji članovi nikada ne tuku nasilnike koji slabijima od sebe razbijaju noseve. Tada još nismo imali pojma da takvo bratstvo uopće ne postoji.

»Iradž ima sreće što nas je tvoj tata natjerao da mu to obećamo«, dobacio mi je poslije Ahmed i obojica smo se nasmijali.

Iradž je, naime, sitan žgoljavac dugoga, šiljatog nosa koji, zbog preplanula tena, izgleda kao Indijac. Pametan je, ima najbolje ocjene u školi te obožava matematiku i fiziku, dva predmeta koja se meni najviše gade.

Uvjeren sam da je zaljubljen u Ahmedovu stariju sestru jer ne skida pogled s nje kad god se pojavi na ulici. A ne možeš u prijateljevu sestru tako zuriti. To nije tek neka cura iz druge četvrti. Da sam na Ahmedovu mjestu, prebio bih ga kao vola u kupusu, ali Ahmed je drukčiji. »Ej!« dobaci mu tek obično, svim se silama trudeći da ne prasne u smijeh kada ga prepadne. »Prekini buljiti u moju sestru jer ću inače prekršiti obećanje koje sam dao svetom bratstvu boksačkoga pobratimstva!«

»Svetom bratstvu boksačkoga pobratimstva?« šapćem mu kroz smiješak. »Bratstvo i pobratimstvo ti znače isto. Ne možeš ih tako složiti u istu rečenicu!«

»Daj, začepi!« smije se Ahmed.

Iradž je prvak četvrti u šahu. Takav je majstor da više nitko ne želi igrati protiv njega. Zato, dok mi igramo nogomet, on igra šah sâm sa sobom.

»Tko pobjeđuje?« podrugljivo ga zapitkuje Ahmed. Iradž se pravi da ga ne čuje.

»Jesi li ikada pobijedio sâm sebe?« nastavlja Ahmed. »Jer, mogao bi. Mislim da nisi tako jebeno opsjednut mojom sestrom.«

»Uopće nisam opsjednut tvojom sestrom«, uzvraća Iradž kolutajući očima.

»Nda, naravno«, kima glavom Ahmed. »Znaš što, ako ti baš nikako ne uspije smlaviti samoga sebe, javi mi pa ću ti pomoći!«

»Znaš što?« zezam ga. »I mene je svojedobno smetalo što ti tako bulji u sestru, ali sada mislim... možda i ne bi bilo tako loše da ti je šogor šahovski velemaistor.«

»Jezik pregrizao!« stenje Ahmed. »I pazi da ti u maminoj ostavi ne smučkam napitak od kojega će ti na njemu izrasti dlake!

Prijetnja i nije sasvim bezazlena, posebice sjetimo li se da mi je majka, na temelju vlastite ekspertize i špurijusa, dijagnosticirala tešku introvertiranost.

»Znaš li što se događa ljudima koji sve drže u sebi?« često me pita i, ne čekajući moj odgovor, odmah sâma odgovara: »Razbole se!«.

Kada se pobunim i kažem da nisam povučen, podsjeća me na to kako sam kao četverogodišnjak pao niza stube. U posjetu su nam bile dvije tete, dva ujaka, djed i baka, pa procjenjuje da je prizor mojega leta niza stube umalo izazvao dva srčana i tri moždana udara te nekoliko omanjih čireva.

»Slomio si potkoljenicu na tri mjesta!« podsjeća. »Liječnik je rekao da kod takvih lomova i odrasli muškarci plaču, ali ti nisi. A to je užasan stres. Znaš što ti se zbog toga može dogoditi?«

»Ne«, odvrćam.

»Možeš dobiti rak!«

Zatim triput pljune — kako bi poništila zlomisao.

Od povučenosti me liječi tamnim pripravkom koji izgleda i miriše poput rabljenoga motornog ulja. Prigovaram, ali ona mi odgovara neka šutim i ne cendram.

»Mislio sam da mi to daješ zato da budem otvoreniji«, podsjećam je.

»Šuti«, naređuje. »Cendranje se ne računa. Ako želiš uspjeti u životu, moraš se prisiliti da budeš otvoreniji. Povučeni ljudi završe kao usamljeni pjesnici i siromašni pisci.«

»Znači, ovako« razmatra poslije Ahmed. »Motorno ulje ti treba zato da postaneš otvoreniji, a konjska mokraćna zato da se suzdržiš.« Sažaljivo odmahuje glavom. »Tebe će ta tvoja majka skroz-naskroz sjebati.«